

KOLTAI DÉNES — KOLTAI ZSUZSA

Felnőttoktatás és múzeumi képzés

A felnőttoktatás általános magyarországi állapota, helyzete

A felnőttoktatás az elmúlt évszázad második felében felértékelődött, kultúráközvetítő szerepe mellett gazdaságfejlesztő, foglalkoztatáspolitikai, végső soron társadalmi – gazdasági stabilizációs funkciót nyert. Rendszerét három területre bonthatjuk.

Az egyik az *általános felnőttoktatás*, ahol mindazoknak a képességeknek és kompetenciáknak a kialakítása történik, melyek az általános életvezetéshez szükségesek. Értelemszerűen az informatikai és idegen-nyelvi képzés (ami azonban nem informatikusképzés, illetve nem nyelvtanári és tolmácsképzés) ebben alap, mely kompetenciáknak együtt kell megjelenniük, hiszen az UNESCO 1997-es, hamburgi V. Felnőttképzési Világkonferenciája¹ szerint analfabéta az, aki nem tud biztonságosan közlekedni az informatikai országúton, illetve aki nem ismer egy közvetítő nyelvet. Az általános felnőttoktatásnak része az egészségügyi képzés is (ami azonban nem orvos, nővér, dietetikus-képzés stb.) mely, mint önálló, egészségképzési terület a prevencióval foglalkozik. Ide tartozik a politikai képzés is, mely nem politikusképzést, hanem az aktív állampolgári lét megéléséhez szükséges ismeretek illetve, a mindenkire vonatkozó állampolgári jogok és kötelességek szervezett elsajátítását jelenti és melynek, hasonlóan a többi volt szocialista országhoz, nagy hiánya van ma Magyarországon. Jelentős, a hitélettel kapcsolatos felnőttoktatás – mely nem az egyházi szervezetek professzionális tagjainak a képzése, hanem ami az emberek felekezethez való kötődése alapján működik, valamint az általános kulturális felnőttoktatás, mely a közművelődés kereteiben, intézményeiben folyó tanulási folyamatokat jelenti és olyan kultúráközvetítő intézményekben folyik, mint a művelődési ház, könyvtár és a *múzeum*.

Az általános felnőttoktatás szabályozása, működése sajnálatos módon nem került be az elfogadott felnőttképzési törvény hatálya alá, melynek hiányát ezek az intézmények meg is érzik.

A felnőttoktatás második nagy területe az *iskolarendszerű felnőttoktatás*. Ebben az alapképzést az általános iskolák esti, levelező tagozatai, régi nevükön a Dolgozók Iskolái képezték, ahol a hiányzó általános iskolai tudást és végzettséget szerezhették meg a felnőtt tanulók. A különféle képzési formában megjelenő részvételi számok önmagukért beszélnek. Ez egy olyan Magyarország, ahol a felnőtt lakosság 2%-a analfabéta, ahol a munkaképes korú felnőtt lakosságnak a 17%-a nem volt képes elvégezni az általános iskolát². Mi egy olyan országban élünk, ahol a funkcionális analfabéták aránya megegyezik az Egyesült Államok és Mexikó arányaival, ami a felnőtt lakosság 25%-át jelenti! Minden negyedik magyar állampolgár nem érti meg azt, amit olvas, illetve nagyon komoly szövegértési problémákkal küzd.

¹ Koltai (2002) p.126.

² Szép Zs.

A rendszerváltás nagy áldozatává vált az alsó fokú felnőttoktatás, a volt Dolgozók Iskolái. Ha büntetés-végrehajtási intézményekben nem folya ilyen jellegű képzés- ahol az összes alsó fokú felnőttoktatásban részt vevő fele, azaz kb.1800 fő tanul – ebben nagy hiátus lenne. Ha ebben a tempóban haladunk, hogy évente 3600-an tanulnak a „*Második Esély Iskoláiban*”, 308 év kell ahhoz, hogy ezt a hiányt bepótoljuk, hacsak nem reprodukálódik közben ez a társadalmi csoport.

Középiskolai tanulmányokat 65000 felnőtt folytat ma hazánkban. Ez szép szám, azonban sajnálatos módon az elmúlt tanév végén 10 ezerrel kevesebben tanulnak ebben az intézmény- típusban, mint azt megelőzően. A képzési formában részt vevők összetételét vizsgálva kiderül, hogy itt főleg kismamák tanulnak, akik a gyés és a gyed idejét nagyon okosan használják fel. Ez jó, mert az életvezetésben és szakmaszerzésben a középiskolai végzettség kiemelkedően fontos.

Az iskolarendszerű felnőttoktatás következő csoportját az egyetemek és a főiskolák képezik, mely képzés elképesztő karriert futott be az utóbbi években. Idén már 176 ezren tanulnak a legkülönbébb főiskolai, illetve egyetemi képzések keretében. Érdemes összevetni ezt a számot az idén ősszel általános iskolába beiratkozottak számával, mely 104 ezer gyereket jelent. Ma 176 ezer egyetemi vagy főiskolai hallgató van, akik munka mellett vagy ahelyett tanul. Közülük 40 ezer az, aki permanens tanuló, azaz második, vagy sokadik diplomáját szerzi.

Ha az iskolarendszerű felnőttoktatást mint rendszert³ ábrázoljuk kitűnik, hogy egy csúcsára állított piramist képez, ahol a legalacsonyabb iskolai végzettség megszerzésében vesznek részt a legkevesebben, ahol tisztességes számossága van a középfokú képzésnek és ahol ez a 176 ezer ember pedig a csúcson jelenik meg. Nem kell ehhez sok kommentár.

A szakképzés és a továbbképzés is egy óriási terület. A rendszerváltás folyamatában alakult ki a szociális piacgazdasághoz illeszkedő foglalkoztatáspolitikai és az ún. „tudás piac”. Az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök között a képzés – át-képzés jelentős szerepet vívott ki magának. Az 1993-as törvényalkotási folyamatban a szakképzés korábbi szerkezete megváltozott, intézményrendszere sarkalatosan átalakult. Magyarországon az államilag támogatott képzésekben kb. 350 ezren vesznek részt, ez gyakorlatilag 7-8%-os részvételi arányt jelent⁴. Mintegy 10000 cégbejegyzés fő, vagy kiegészítő tevékenységként tünteti fel a felnőttoktatást. 2800 a regisztrált képző intézmények száma, ebből több mint 1000 a FAT által akkreditált. Zöme gazdasági társaság, elenyésző része közoktatási, vagy közművelődési intézmény.

1993 óta a hagyományos szakmunkásképzésnek vége. Kérdés, hogy mennyire hatékonyan tudják alkalmazni a mesterek a fiatal, most végzett szakmunkásfiatalkat, hiszen az ebben a képzési formában tanuló gyerekek a tizedik év végéig semmilyen munkaeszközt nem vesznek a kezükbe. Az iskolarendszerű szakképzésben csak előkészítjük őket a választott szakmájukban, az igazi munkahelyi megfelelés a konkrét munkakör betöltéséhez a *rekurens* képzés keretében történik. A szakképzés átalakulása európai jelenség, vitát vált ki többek között Németországban, Dániában, Svédországban, Kétséges, hogy 11. osztályban egy év alatt egy szakma teljes kompetencia-rendszerét milyen színvonalon lehet elsajátítani.

A felnőttek a munkaerő-piaci képzések keretében az elmúlt évben közel 350 ezren tanultak. Ez nagyon sokba került az államnak, hiszen a felnőttoktatás ebben a

³ Koltai (2004) p.287.

⁴ Benedek , p.74.

vonatkozásban a foglalkoztatáspolitikai legaktívabb eszköze. Ahhoz, hogy az emberek visszakérüljenek a munka világába, ebbe a rendkívül gyorsan és dinamikus változó termék-és szakmasztruktúrába- ahol a „multik” jönnek-mennek, és ahol a megszokott kényelmes foglalkoztatásbeli stabilitást a lakosság jelentős része elveszítette- a felnőttek szakképzése kiemelkedően fontos dolog. Hihetetlenül magas a képzőhelyek száma.

A rendszerváltásban egy év alatt 10 ezer olyan cégbejegyzés jött létre, ahol a cégalapításnál a felnőttoktatás fő-vagy melléktevékenységként megjelent. A Felnőttképzési Törvény megalkotása után ezeket a képzőhelyeket előbb az OKÉV, később a területileg kijelölt Munkaügyi Központnál regisztrálni kellett, kitűnt, közel 2800 képzőintézmény funkcionál ma Magyarországon. Az akkreditáció egy fontos szabályozó rendszer, kemény kritérium. Ha közpénzt használnak fel az intézmények, azt csak akkreditált intézményekben lehet garantálni, hogy a minőségi paramétereknek megfeleljen a felnőttoktatás.

A felnőttképzés különösen fontos területe a *továbbképzés*. Valamennyi jelentős szakma kialakította a törvényekkel körülbástyázott továbbképzési rendszerét, a szakminisztériumok féltve óvják a saját ellenőrzésük alá vonható továbbképzési folyamatokat. Mintegy 1000000 embert érint a kötelező továbbképzés! Csak a közszolgálatban évente 106 ezer ember kötelező továbbképzése folyik. Az orvosok, ügyészek, bírák és könyvvizsgálók nem maradhatnak a pályán kötelező továbbképzés nélkül, ugyanúgy ahogy a hivatásos buszsofőrök és precíziós hegesztők sem. A vasutasok minden évben, a pedagógusok hétévente, a közművelődési dolgozók három évente kötelesek továbbképzésen részt venni. A továbbképzésekben résztvevők jelentős sokasága már az igazi LLL (Lifelong Learning), azaz az egész életen át tartó tanulás hazai alakulását, alakuló új rendszerét képezik.

Neuralgikus pontja a felnőttoktatásnak az, kik oktatnak, vagyis az, miként történik a képzők képzése⁵. Az iskolarendszerű és a közművelődés keretében folytatott – nem ismeretterjesztő – felnőttképzést, valamint a regionális képző központokat leszámítva, nincs szabályozva ki lehet a felnőttek oktatója. Az egyetemen az oktatók zöme képesítés nélküli, hiszen nincs tanári vagy pedagógiai végzettségük és a tanári szakmára nincsenek felkészülve, de ezt kompenzálja a magas színvonalú tudományos felkészültség. Dániában, Franciaországban, Svédországban, Németországban minden egyetemi oktatónak minimum egy kevés (ez két – három szemeszteres kiképzést jelent!) pedagógiai tanulmányt kell folytatnia hogy a pályára léphessen. A közművelődésben szabályozott a képesítési rendszer, a felnőtteket képzők kompetenciarendszere ismert, ellenben hiányzik a „főszabály” azaz a felnőttoktatási szakma leírt és megkövetelt kompetenciarendszere, képesítési követelmény szisztémája. Mielőbb létre kell ezt hozni.

A módszertani fejlesztések izgalmasan alakulnak, azonban azok (távoktatás-távtanulás tartalomfejlesztése, hatékony eljárások, aktivizáló módszerek) elterjesztése esetleges, az egyes képzőhelyek tulajdonosi körének, az irányítók igényességének a függvénye hogy a náluk oktatók kapnak-e módszertani képzést, avagy nem. A távoktatás, „e-learning”, a „tartalomfejlesztés” és sok egyéb dolog már létezik, de a képzők képzését, a kiképzés módszertanát biztosítani kell. A tanuló társadalom pont arról szól, hogy a társadalom egyedei, a legkülönbözőbb helyszínen, egyre több időt aktív tanulásal töltenek.

⁵ Koltai (2004)

Különösen fontosnak tűnik a különös és speciális képességek kifejlesztésében dolgozó „trénerek” szakismereten túli módszertani szakértelmének a biztosítása, aminek segítségével elkerülhetők lennének a különféle személyiségfejlesztő, kommunikációs stb. „tréningek” keretében zajló negatív tendenciák, a képzéseket követő botrányos következmények. Magyarországon jelenleg nincs felnőttképzési, felnőttoktatási módszertani központ.

A felnőttképzés irányításának problémái

Miközben a jelenlegi kormányzati ciklus első felében az autópálya-építés után a felnőttképzés volt a második a prioritások sorában, a felnőttképzés irányítása rendkívül diverzifikálódott. Bizonyos részére vonatkozik a törvény, más részére nem, például a közszolgálatban dolgozók továbbképzése kimaradt a törvény hatálya alól, mint ahogy a katonatiszteké, belügyi dolgozóké is. Pl. az apéh évi negyvenezer embere kötelező évi továbbképzésen vesz részt. A Felnőttképzési Törvény rájuk nem vonatkozik. Létre kell hozni egy olyan irányítási eljárást, amely olyan súlypontokat talál, amelyek segítségével mód nyílhat a meglévő erőforrások koncentrálására vagy a meglévő folyamatok szinergiáinak az összehangolására. Nálunk még nem jött létre az EU nyugati országaiban már meglévő és civil szervezetként működő felnőttoktatási szervezetek szövetsége. Az ágazati minisztériumok az irányításuk alatt álló képzési rendszereket tűzzel, vassal védik. Hiányzik a LLL csúcsszervezet.

A felnőttképzés tudománya új fejlődési pályára lépett. A Bologna- folyamat keretében a korábbi népművelő-képzés, a mai művelődésszervező, a tizenöt éve még nem létező, de ma már sikeresen működő személyügyi – és humánszervező képzés értékei megtartásával, az *andragógia bemenet* létrehozásával új képzési szisztéma alakul az egyetemeken és a főiskolákon. Az EU integráció új helyzetet teremtett, fontossá vált a felnőttképzés komparatív vizsgálata és az, hogy az átjárhatóság az országokon belül és más országok intézményei között valóban megvalósulhasson. Kialakulnak az andragógus szakma specializációi, mint pl.: tanulási tanácsadó, a multiplikátor, minőségbiztosítási vagy értékelési szakember, multimédiatervező, tartalomfejlesztő szakember-képzés, stb. A világ nagy részén ténylegesen létrejött a tanuló társadalom. Ez azt jelenti, hogy pl. Svédországban minden 100 felnőtt lakosból 60 rendszeres tanuló. Az USA-ban, Izraelben, Japánban 100-ból 55⁶. Eltérő intézményrendszerek és normák jönnek létre, de a tanuló társadalom egy olyan nagyon fontos akkomodációs funkciót lát el, ahol az egyén és a társadalom kölcsönös alkalmazkodása a tanulás által működik.

A felnőttoktatás lehetőségei a múzeumokban

A múzeum fontos tanulási helyszín, mivel nem csupán gyűjt, kutat, konzervál, hanem kiállít, közéletet, oktat, nevel és szórakoztat is⁷.

Az ICOM szakmai etikai kódexe⁸ kimondja, hogy minden lehetőséget meg kell ragadni, hogy a múzeum kiterjessze közművelődési szerepét a népesség valamennyi

⁶ Hinzen

⁷ Az ICOM definíciója: „A múzeum nem profitra törekvő, a társadalom és fejlődése szolgálatában álló, a köz számára nyitott állandó intézmény, amely az emberek és környezetük tárgyi emlékeit gyűjti, megőrzi, kutatja, feltárja és kiállítja tudományos, közművelődési és szórakoztató céllal.” – ICOM szakmai etikai kódex, 1986, Alapszabály 2.cikkely 1.pont

rétégebén, továbbá kívánatos az, hogy a múzeumpedagógiában jártas és kompetens szakembereket alkalmazzon.

Amennyiben jól működik a múzeumi mediáció, a múzeum elősegíti a változások kritikus vizsgálatát, alternatív elméletek, kulturális és interkulturális megközelítések bemutatásának és kipróbálásának színtere, ismerteti a globális rendszerekben zajló változásokat, lehetőséget ad az önkéntes és a saját magunk diktálta kísérletezésre, az érzelmi és intellektuális tanulásra, valamint megfelelő gyakorlóléhely a ma és holnap szakemberei számára mind a muzeológia, mind az oktatás területén.

A múzeumban a sokféle tevékenység szétválak. A szaktudományhoz kötődő alaptevékenységek mellett megjelenik az intézmények fenntartása, a marketing, közgazdaságtan és a pszichológia is, hiszen a recepció megtervezésének tudatosnak és szakmailag alátámasztottnak kell lennie. Az irányítás és működés szempontjából meghatározó a művelődéspolitikai rendszere, mely a múzeumok összehangolt működését biztosítja. Kialakulóban van annak módszertana, hogy a múzeum, mint nevelő, képző-oktató intézmény mit tud elérni, milyen tudástartalmakat miként tud közvetíteni, milyen kompetenciák fejlesztése lehetséges a múzeumi foglalkozások, programok keretén belül. A világ nagy és kis múzeumaiban elterjedtek már azok a módszerek, melyek az embert befogadóvá alakítják, és lehetőséget teremtenek a múzeummal való szoros kapcsolat megélésére. A múzeum szakszifikumával kialakítja azokat a képzési funkciókat, melyeket csak ott lehet ellátni, mint például a Louvre egyeteme, ahol immáron a 27. évfolyamot végzi egy 90 felé járó idős hölgy. Nincs könnyű helyzetben a mediátor, a képző, oktató sem, hiszen huszonhetedszerre kell megbirkóznia a „törzsvásárló” tudásigényével, aki azért megy oda, mert valami újat akar tanulni.

Régi kérdésként merül fel, hogy múzeumpedagógus vagy muzeológus végezze-e a mediatori tevékenységet, hogy melyikük munkája a meghatározóbb a múzeumi közvetítés folyamatában. A kiállítást fel kell építeni, tematikusan meg kell szervezni. Persze ne attól legyen állandó a kiállítás, hogy 50-60 éven keresztül nem változik. Ez nem vonzza a látogatókat, érdektelenné válik az ember számára, hacsak nem válik egy olyan szolgáltatássá, ahol megtörténhet a szórakozás, a kutatás, a rácsodálkozás, a meglepetés, ahol hozzá lehet érni, ahol meg lehet tapasztalni a tárgyakat. Ez képezi alapját annak, ami igazából a múzeumi kultúraközvetítés lényege lenne, azaz az adott téma vagy épp a régmúlt élettől való megtöltése, izgalmassá tétel, mely adott esetben felkelti a további kutatások, információk szerzése iránti vágyat. Különleges módszertani és pedagógiai jelentősége van azoknak a tárlatoknak, ahol „sötétben lehet látni”, ahol meg lehet érteni, hogy a vakok hogyan percepiálják a tárgyat.

Az elmúlt időszakban teret nyert egy új kifejezés, mely pontosan kifejezi a múzeumok napjainkban egyre elterjedtebbé váló új feladatát. Ez a kifejezés az „Edutainment”- szórakoztatás (entertainment) és oktatás (education) angol kifejezésekből összevont szó. Szórakoztatva oktatni, vagy oktatva szórakoztatni, a sorrend felcserélhető, a kifejezés lényege ugyanaz marad. A múzeumi oktatás egyik nagy

⁸ ICOM: International Council of Museums (Múzeumok Nemzetközi Tanácsa). 1946 óta működő nemzetközi múzeumi szervezet, melynek 140 országból mintegy 20000 tagja. Feladata a szakmai együttműködés és eszmecsere, az ismeretek terjesztése, a múzeumokkal kapcsolatos tájékozottság növelése, szakemberképzés és szakmai színvonal emelése, valamint az örökség megőrzése és kulturális javak tiltott kereskedelme elleni küzdelem. Az ICOM közgyűlése szakmai etikai kódexét 1986. november 14-én fogadta el Buenos Airesben.

előnye az iskolai oktatással szemben egyrésztől magában a múzeumi térben, az oldottabb légkör megteremtésének lehetőségében rejlik. Ezt az alapvetően meglévő előnyt szükséges még erősíteni azáltal, hogy olyan programokat, olyan tevékenységformákat kínáljon a múzeum látogatói számára, melyek szórakoztató jellegük, aktivitásuk vagy interaktivitásuk révén lehetővé teszik a hatékonyabb tanulást. Régóta kimutatott, hogy az olyan tanulási folyamat, melynek során a tanuló valamiféle aktivitást fejt ki, hatékonyságában messze felülmúlja a pusztán verbális közlésen alapuló tanítási-tanulási formát, nem is beszélve a pusztán frontális módon zajló oktatással való összevetésről.

A különféle múzeumpedagógiai módszerek sokféle módot, lehetőséget kínálnak a múzeumi aktivitás megteremtésére. Aktivitás alatt ez esetben nem csupán a motoros aktivitást értjük, hanem a múzeumi programban résztvevők bármilyen módon, eszközzel való aktivizálását, legyen az csupán jól irányított kérdések feltétele, vagy bármilyen kognitív úton megvalósuló aktivitás. Szerencsére hazánkban is egyre inkább elterjedőben vannak az ehhez szükséges módszerek és eszközök, elég csupán az ún. „érints meg” típusú kiállításokra gondolni, vagy az interaktivitás legkülönbözőbb módokon való megnyilvánulására. A szórakoztatva tanulás megvalósulására azonban nem csupán a tanulás hatékonyságának növelése érdekében van szükség. Szükséges ez a versenytársakkal való sikeres fellépés érdekében is, hiszen ma már nem vita kérdése, hogy áru-e a kultúra? Áru, méghozzá nem is akármilyen módon jövedelmező áru. Kik a múzeumok versenytársai? Először is minden olyan kulturális szolgáltató, mely az emberek szabadidejét kívánja felhasználni.

Versenytárs a többi múzeum, a színház, a mozi és leginkább a televízió, mely talán a legkeményebb diónak mutatkozik ebben a tekintetben is. Egyrésztől amiatt, mert egyenes arányosság mutatható ki az egy napra jutó televízió-nézés időtartama és a funkcionális analfabéták számának aránya között, akikről biztosan állítható, hogy a múzeumlátogatók körének elenyésző részét képezik. Másrésztől pedig azért, mert a televízió olyan szabadidő-eltöltési alternatívát kínál, mely nem igényel semmiféle aktivitást. Ez egyrésztől a nehézség, másrésztől előny is a múzeumok számára. Nehézség, mivel a televízióhoz szokott, elkényelmesedett embereket nehéz valamiféle aktív múzeumi programra elcsábítani, mely ráadásul adott esetben finansziális megterhelést is jelent. Maslow híres szükségletpiramisa alapján pedig jól tudjuk, hogy amíg az alapvető emberi fiziológiai szükségletek kielégítést nem nyernek, elég nehézkesen lehet elvárni, hogy az adott személy elmozduljon a önkibontakoztatás felé, adott esetben részt vegyen egy múzeumi programon. Másrészt azonban ebben rejlik nagy előnye is a televízióval szemben. Ha a múzeumnak sikerül megvalósítania falain belül a szórakoztatást, és nem csupán, mint „döglött tárgyak tárháza” jelenik meg, talán sikerrel veheti fel a versenyt a televízióval, internettel szemben. Ehhez azonban nem elégséges csupán színvonalas, érdekes és szórakoztató programokat szervezni a múzeumban. Elengedhetetlen a közművelődési, múzeumpedagógiai tevékenység megfelelő kommunikálása is. Az általános iskolák tanulói irányában ez megoldottabbnak tűnik. Azonban a múzeumpedagógiai szempontjából is elengedhetetlen a múzeumpedagógus és az iskolai pedagógus közötti közvetlen, folyamatos és jól működő kommunikáció. Ennek több szempontból is jelentősége van. Egyrésztől a múzeumpedagógiai foglalkozás előkészítésében, másrésztől a megfelelő kommunikáció érdekében.

A probléma inkább a középiskolás korosztály, a felsőoktatási intézmények, valamint a helyi, lokális közösségek elérésében van. Kifejezetten problematikusak a

mai egyetemisták múzeumlátogatási szokásai. Nem is egy végzős, felsőbb évfolyamos hallgató van a Pécsi Tudományegyetemen, aki egyetemi tanulmányaiak röpké öt éve alatt nem látogatott meg egyetlen pécsi múzeumot sem, és vannak olyanok is, akik még a Nemzeti Múzeumban sem jártak! Ez egy olyan hiányosság és probléma mely leküzdésére az egyetem az utolsó olyan oktatási intézmény, amely változást hozhat.

Hol keresendők e probléma gyökerei? Egyrészt a negatív gyermekkori tapasztalatokban keresendők, amikor egy-egy osztálykirándulás alkalmával a tanító néni kötelező programként betereli a gyerekeket a múzeumba, siet túl lenni a múzeumlátogatáson, programon. Másrészt az, hogy a múzeumok kevésbé látogatóbarát intézmények. Napjainkra jelentős javulás állt be, azonban az eredmények ellenére nem alakul ki már gyermekkorban pozitív attitűd a múzeumokkal kapcsolatban. Ismert tény az, hogy ha egyszer valakibe negatív emlékek kapcsolódtak a múzeumokkal kapcsolatban, azt felnőtt korban megváltoztatni nagyon nehéz. De nem csak erről van szó. Kívánatos volna a múzeumok és a felsőoktatási intézmények közötti szorosabb kapcsolat ápolása és kifejtése. Bár egyes karok, egyes szakjainak képzései közvetlenül is kapcsolódnak a múzeumhoz, szerencsére sok a szabadon választható kurzus (pl. Bölcsészettudományi Kar, Művészeti Kar, FEEFI), az iskolarendszer egyes szintjein az oktatáson túli, közművelődési programok propagálása, kommunikálása kívánatos volna. Ez megvalósulhat egyrészt az oktatók ilyen irányú szerepvállalásával (hiszen az egyetemi oktatók egy jelentős része eleve ott van az egyes múzeumi programokra „hivatalból” meghívottak protokoll-listáján), másrészt a hallgatói önkormányzatok vállalhatnának ebben nagyobb szerepet. A 100 éves a Pécsi Múzeum plakátjai szerencsére eljutottak már több szak folyosójára, azonban fontos a folyamatos tájékoztatás.

A 21. század elejére a múzeumok hagyományos hármass feladatrendszer (gyűjtés, konzerválás-kutatás, kiállítás) új funkciókkal bővült. Napjainkban a múzeumnak szerepet kell vállalnia a lokális közösség építésében, a helyi tradíciók megőrzésében, a lokális identitás erősítésében. Globalizálódó világunkban erre különösen nagy szükség van, és a múzeumok, mint az élethossziglani tanulás egyik meghatározó színhelyei ennek tökéletes terepét képezik. Ezen túlmenően szerepet játszanak egyes etnikai, nemzeti kisebbségek identitásának megőrzésében.

Európa nyugati felén, ahol az elmúlt évszázadban etnikailag rendkívül heterogén társadalom alakult ki, a múzeumok (jellegükből adódóan különösen a néprajzi múzeumok), ezt a feladatot már tudatosan felvállalták. Pl. a müncheni Néprajzi Múzeumban, ahol a világ különböző részeiről bevándoroltak (Afrika, Ázsia, stb.) lehetőséget kapnak arra, hogy nemzeti identitásukat megőrizzék.

Az identitás megőrzésének igénye hagyományosan a bevándorlók második generációjánál jelenik meg. Mi más képezhetne ehhez ideálisabb terepet, mint a múzeum, ahol egyrészt adva van az ehhez szükséges humán erőforrás (muzeológus, múzeumpedagógus, aki ismeri és érti az adott etnikum hagyományait, szokásait), másrészt a tárgyi feltétel (tárgyak gyűjteménye), valamint adott a tér, mely lehetőséget teremt az olyan aktivizáló foglalkozások tartására, ahol ezek a hazájukból elvándorolt, azonban eredeti identitásukat ápolni kívánó emberek elsajátíthatják vagy felidézhetik a saját, tradicionális népi kultúrájukhoz kötődő néphagyományokat, szokásokat, ünnepekhez kötődő népművészeti tevékenységi formákat. Hazánkban e tekintetben a roma népesség jelenik meg, mint potenciális célcsoport. A roma társadalom egyik legnagyobb problémája, hogy saját kulturális értékeivel, tradícióval sincs tisztában. Magyarországon a budapesti Néprajzi Múzeum egy jelentős roma gyűjte-

ménnyel rendelkezik, azonban kívánatos lenne, a roma alkotóművészek által készített művek, illetve a roma hagyományokat bemutató kiállítások gyakoriságának növelése.

E folyamattal párhuzamosan a múzeumok megjelennek úgy is, mint a másság elfogadását és az egymással szembeni tolerancia növelését elősegítő intézmények. Ez a különböző népek, nemzetiségek, etnikumok kulturális értékeinek, eredményeinek, sokszínű népi kultúrájának, vagy épp alkotóművészei tevékenységének bemutatásával és a kiállításokhoz kapcsolódó programok, tevékenységek szervezésével válik lehetővé. Ha számításba vesszük, hogy sajnós, hazánkban egy igen jelentős réteg körében milyen a szomszédos országok népeivel, vagy egyes afrikai népekkel kapcsolatos attitűd, elgondolkozhatunk azon, hogy ezen a téren is lenne mit fejlődni. Főként, ha számításba vesszük, hogy az Európai Unióban nem csupán a más országok kultúrájának, szokásainak, sajátos nemzeti hagyományainak elfogadása, az azzal szembeni tolerancia kialakítása fontos, hanem ezen ismeretek elsajátítása is, ami lehetővé teszi a hatékonyabb kooperációt, és amely a sikeres együttműködés alapja is.

A múzeumi közművelődéssel, felnőttoktatással kapcsolatban megjelenő újfajta tendenciák közül kiemelendő még az olyan újabban megjelenő foglalkozásoknak a köre, mint a múzeumi nyelvtanulási projektek, vagy éppen a családi reintegrációt szolgáló, a családot, mint célcsoportot megszólító hétvégi programok.

Felnőttképzés és múzeum kapcsolata azonban nem csak a múzeum és látogató dimenzióban ragadható meg, hanem mint a múzeumokban dolgozó közművelődési szakemberek, múzeumpedagógusok továbbképzése is. A múzeumi mediációval (közvetítéssel) foglalkozó szakemberek kompetenciáinak meghatározására már több szakmai fórum keretében – különösen az amerikai múzeumpedagógiai szakmai körökben- kísérlet történt, azonban ezek csupán a múzeumpedagógiai tevékenységgel kapcsolatosak⁹.

A mediátori kompetenciák meghatározására egyelőre különböző projektek keretében kerül sor, mint például a második éve folyó „Museums as places for Lifelong Learning” elnevezésű projekt, melynek magyarországi koordináló intézménye a Pécsi Tudományegyetem, Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézete. A projekt, mely négy európai országból érkező résztvevőkből (Magyarország, Németország, Franciaország, Olaszország) áll, az outputnál a múzeumi mediáció területén kompetens személyeket kíván kiképezni. A projekt által meghatározott kompetencia körök: project menedzsment, kommunikációs készségek, nyelvi kompetenciák (pl.: kulturális szféra szaknyelve, múzeumi szaknyelv), kultúra és oktatás (pl.: európai országok kultúrpolitikája, összehasonlító intézményrendszer-vizsgálat, európai művelődéstörténet), személyiségfejlesztés (pl.: csoportmunkák, tréning, interkulturális környezeti tréning)¹⁰.

A múzeumban dolgozó, vagy majdan a múzeumi szférában elhelyezkedő szakemberek speciális, a múzeumokra és azok új feladataira vonatkozó, valamint a megváltozott társadalmi, kulturális környezethez alkalmazkodó, versenyképes kompetenciák megszerzése kiemelten fontos kérdés. Egyrészt a múzeumok szolgáltatási körének bővítése, a versenytársakkal való sikeres fellépés érdekében, másrészt, mint belső marketing stratégia sem utolsó, azaz, elősegítheti a múzeumi munkatársak intézményi célokkal való teljesebb azonosulását. Régi igazság, hogy sikeres

⁹ El-Omani, p. 76–81.

¹⁰ www.euroedult.feefi.hu

szervezet, hosszú távon, csak elégedett alkalmazottakkal lehetséges és külön igaz ez a bölcsesség a múzeumok világára, hiszen nem szabad elfelejtenünk, hogy a múzeum egy kulturális szolgáltató intézmény. Feladatainak csak egy része a tudományos, kutatói tevékenység, azonban a másik, és ezzel egyenértékű feladata a kultúráközvetítés, a falai között őrzött tárgyak minél szélesebb kör számára való bemutatása, a tudás közvetítése.

A szolgáltatás jellegből azonban egy sor specifikum fakad, például a marketing-re vonatkozólag¹¹, melyek részletezésére a területi keretek miatt nem térünk ki. Annyi azonban mindenképpen kiemelendő, hogy mivel a szolgáltatást emberek nyújtják, és emberek veszik igénybe, az emberi tőke, azaz a múzeumi alkalmazottak kompetenciáinak- a napjainkra megjelenő új szükségleteknek megfelelően – bővítése elengedhetetlen, legyen szó akár a kommunikációs, akár a pedagógia, andragógia vagy pszichológia tárgyához kötődő ismeretekről és kompetenciákról.

A múzeumi program megítélését nagyban meghatározza a mediátor személyisége, tevékenysége, az, hogy az adott tárlatot miként interpretálja. A múzeumokkal kapcsolatos attitűdök formálásában is nagy szerep jut a mediátor tevékenységének, mely attitűdök pozitívvá formálása elengedhetetlen ahhoz, hogy minél több múzeumszerető- és azokat rendszeresen látogató felnőtt legyen. Hiába rendelkezik egy múzeum fantasztikusan gazdag gyűjteménnyel, ha azt nem képes – akár a kommunikáció hiányosságai, akár közművelődési, múzeumpedagógiai, andragógiai tevékenységének hiányában – továbbítani a társadalom a felé, akkor nem tudja betölteni azt a szerepét, amelyre pedig alakulásától kezdve hivatott, azaz a kultúráközvetítést.

Bibliográfia

- Az ICOM szakmai etikai kódexe. ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága kiadásában. Budapest, 1998.
- BENEDEK ANDRÁS: Változó szakképzés. A magyar szakképzés szerkezetének változásai a 20. század utolsó negyedében. Okker Kiadó, Budapest, 2003.
- EL-OMANI, ANNE: A múzeumpedagógusok képzése. in: Dr. Foghtúy Krisztina (szerk): Szemelvények az amerikai múzeumpedagógia szakirodalmából, B+V Könyvkiadó, Budapest, 2000., p. 76-81.
- FEJÓS ZOLTÁN: Tárgyfordítások: Néprajzi múzeumi tanulmányok. Gondolat, Budapest, 2002.
- HINZEN, HERIBERT-KOLTAI DÉNES (szerk.): A felnőttoktatás jövője- A jövő felnőttoktatása. JPTE- FEEFI- Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi együttműködési Intézete, Budapest, 1997.
- KOLTAI DÉNES szerk.: A felnőttképzési kompetenciák európai összehasonlító vizsgálata. Tanulmánykötet. Munkaügyi Minisztérium, munkaanyag. 2004
- KOLTAI DÉNES: A felnőttképzés oktatóinak kompetenciái. In: Felnőttképzésünk az Európai Unióban. II. Országos Felnőttképzési Konferencia szerkesztett anyaga. Hajdúszoboszló, 2004. szeptember 23-25.,
- KOLTAI DÉNES: Theoretical, economic and regional issues of adult education. Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association, 2002.
- PUCZKÓ LÁSZLÓ- RÁTZ TAMARA: Az attrakciótól az élményig. A látogatómenedzsment módszerei. Geomédia szakkönyvek, Budapest, 2000.
- SZÉP ZSÓFIA: A felnőttképzés helyzete Magyarországon. FMN OFKT előterjesztés. 2004
- VERES ZOLTÁN: Szolgáltatásmarketing. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2002.

¹¹ Bővebben lásd Veres Zoltán: Szolgáltatásmarketing. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001.